

Reykjavík 04.04.05

Nefndarsvið Alþingis
Umhverfisnefnd Alþingis
Austurstræti 8-10
150 Reykjavík

Efni: Umsögn um frumvarp um breytingar á lögnum um mat á umhverfisáhrifum.

Að beiðni Umhverfisnefndar Alþingis leggjum við hér með eftirfarandi umsögn um breytingatillögur laga um mat á umhverfisáhrifum. Við, undirritaðar, höfum viðtæka reynslu af mati á umhverfisáhrifum hér á landi, bæði sem höfundar kafla í matskýrslu, sem stjórnendur rannsókna fyrir umhverfismat og sem ritstjóri umhverfismatskýrslu í heild sinni. Dr. Ragnhildur Sigurðardóttir skrifaði flesta náttúrufarskafla í umhverfismati Norðlingaölduveitu, og leiddi ágreiningur um umhverfisáhrif virkjunarinnar af sér langvinn og kostnaðarsöm málaferli. Ingibjörg Björnsdóttir hefur viðtæka reynslu sem ritstjóri umhverfismats, og hefur sem slíkur 8 ára starfsreynslu. Meðal annars ritstýrði hún umhverfismatskýrslum um færslu Hringbrautar, Suðurstrandarveg og Sundabraut.

Það er samdóma álit okkar að núverandi lög um mat á umhverfisáhrifum hafi nokkuð alvarlega galla sem ekki er tekið á í breytingatillögum, ef gengið er út frá því að markmið laganna sé að umhverfismatskýrslur gefi raunsanna lýsingu og mat á áhrifum framkvæmda á náttúrufar og umhverfi. Það er ennfremur okkar álit að ef matskýrslur eigi að vera nokkurs konar áróðursplagg til stuðnings framkvæmd, eins og oft hefur orðið á raunin, þá þurfi það hlutverk matskýrslu að vera almenningi í landinu og stjórnvöldum algerlega ljóst. Ennfremur þurfi þá aðrar sértækar lausnir að vera til staðar til þess að komast að marktæku, hlutlausu mati á umhverfisáhrifum framkvæmda.

Ef við gerum ráð fyrir að umhverfismatskýrslur eigi að gefa marktæka lýsingu á áhrifum framkvæmda þá viljum við í fyrsta lagi benda á nokkur atriði sem við teljum vera alvarlegan galla á lögnum og túlkun þeirra, atriði sem ekki er tekið á með núverandi breytingartillögum. Í öðru lagi viljum við benda á nokkur atriði sem við teljum að ætti að hafa í huga til úrbóta á þeim vandamálum sem við teljum að geri núverandi lög og breytingatillögur nær marklausar við mat á áhrifum framkvæmda á umhverfi okkar.

Vandamál með núgildandi lög og breytingatillögur:

- Framkvæmdaraðili velur og hafnar úr vísindaniðustöðum til þess að sýna framkvæmdina í sem bestu ljósi. Breytingatillögur lagana koma ekki í veg fyrir að framkvæmdaraðilar geti haldið þessu áfram. Það virðist ekki vera tekið fram nákvæmlega í lögnum að umhverfismat eigi að vera hlutlaust og faglega unnið, en við teljum þó að svo sé því annars væri ekki hægt að uppfylla lagaskylduna í markmiðum laganna um upplýsingar til almennings.

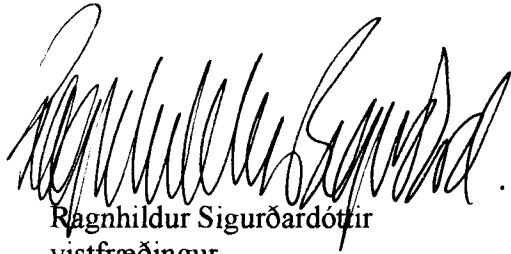
- Framkvæmdaraðili hefur í dag of mikil áhrif á endanlegan texta og niðurstöðu matsskýrslu. Framkvæmdaraðilar hér á landi virðast hafa tekið sér alræðisvald um það hvað standi í lokaútgáfu matskýrslu og gengur þar oft þvert á álit þeirra vísindamanna sem matskýrslan byggir á. Breytingartillögurnar draga úr þeim möguleikum vísindamanna að mótmæla þessari meðferð á heimildum. Alvarlegt er einnig að athugasemdum við mat á umhverfisáhrifum er mjög oft svarað út í hött og ekki tekið á hinni raunverulegu spurningu. Sá sem setur fram athugasemdina getur ekki treyst því að henni sé svarað skilmerkilega og faglega. Það er okkar álit að Skipulagsstofnun hefur ekki tekist að koma í veg fyrir þessháttar vinnubrögð af hendi framkvæmdaraðila. Á svipaðan hátt eru óþægilegar upplýsingar í matskýrslu eða fylgiskjölum matskýrslu gerðar bitlausar með því að draga fram aðra skoðun, sem oftar en ekki byggir á afar rýrum gögnum. Málín eru síðan afgreidd á þann hátt að orð standi á móti orði og því þurfi ekki að taka tillit til þessara tilteknu umhverfiáhrifa því menn séu ósammála um alvarleika þeirra.
- Engin viðurlög við því að fara rangt með umhverfismat. Skipulagsstofnun virðist ekki líta svo á að þeir hafi eftirlitshlutverki að gegna í því sambandi að koma upp um óvísindaleg vinnubrögð. Ekkert sjálfstætt eftirlits, ritrýnis eða endurskoðunar-fyrirkomulag er til staðar í landinu til að koma upp um óvísindaleg vinnubrögð, því fá þau að vera óheft og eftirlitslaus hér á landi.
- Skipulagsstofnun hefur samkvæmt núverandi lögum engan rétt til þess að gera kröfur til menntunar eða þekkingar þeirra sem vinna mat á umhverfisáhrifum. Þess eru dæmi að menn án háskólaprófs, og þjálfunar í rýni og meðferð heimilda hafi unnið viðamikil umhverfismöt á Íslandi. Við vitum ekki um nein slík dæmi erlendis. Svör Skipulagsstofnunar við þessum athugasemdum er að ekki sé menntunar þörf ef matsskýrsla uppfylli ákveðin skilyrði stofnunarinnar. Okkar álit er að þrátt fyrir að skýrsla hafi alla nauðsynlega “kómponenta” þá sé það engin trygging fyrir því að skýrslan sé faglega unnin af faglegum metnaði og hafi í sér vísindalega rýni á umhverfisáhrifum.
- Á Íslandi eru afar fáir stórir aðilar sem þurfa að láta framkvæma umhverfismat á Íslandi. Vegagerðin og Landsvirkjun eru þar langstærstu aðilarnir. Framkvæmdaraðili velur í dag þá aðila og ráðgjafa sem vinna matið þannig að ráðgjafarnir eru háðir framkvæmdaraðila um verkefni. Þeir fjölmörgu aðilar sem bjóða upp á ráðgjöf við mat á umhverfisáhrifum eru algerlega háðir duttlungum þessara stóru verkkaupa og upp á þá komnir að fá verkefni. Sérfræðingar sem vinna hér á landi eru algerlega berskjaldaðir í vinnu sinni fyrir þessa aðila og geta átt á hættu að missa jafnvel framfæri sitt ef þeir mótmæla óvísindalegum vinnubrögðum aðila sem þessara. Ekkert fyrirkomulag er á landinu til þess að verja þá einstaklinga sem vinna að þessum verkefnum á markaði þar sem mjög mikil fákeppni ríkir. Við teljum að ríkinu beri að tryggja öryggi þessara einstaklinga.

Lausnir til úrbóta:

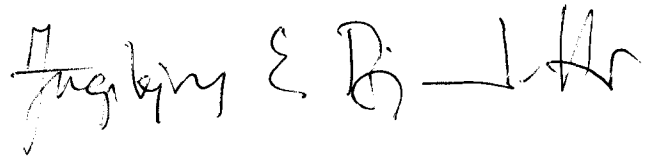
- Tryggja þarf að umhverfismatið verði hlutlaust mat á umhverfisáhrifum framkvæmdarinnar. Við viljum sjá í lögnum viðurlög, t.d. á formi sekta eða afturkalls framkvæmdarleyfis ef framkvæmdaraðili leggur fram falsaða eða verulega fegraða mynd af framkvæmd á formi umhverfismatskýrslu.
- Aðskilja þarf framkvæmdalýsingu frá umhverfismatinu sjálfu. Framkvæmdaraðili sjái sem fyrr algjörlega um að gerð framkvæmdalýsingar, annað hvort sjálfur eða með ráðgjafafyrirtæki að eigin vali. Umhverfismatið sjálft þarf að vera gert af öðrum lögaðila ótengdum þeim sem stendur að frumhönnun, framkvæmdalýsingu og eftirliti. Óhæft er að sama ráðgjafafyrirtæki sjái um umhverfismatskýrslu og eftirlit með framkvæmd eftir að framkvæmdir hefjast. Ráðgjafafyrirtæki má ekki hagnast á því að hafa samið umhverfismatsskýrslu sem þeir komu í gegnum skipulagsferli með því að fá stórt hlutverk við framkvæmdina líka, eins og nú er mjög algengt.
- Stofna þarf endurskoðunar eða eftirlitsaðila sem er algerlega hlutlaus og verði hlutverk hans að geta haft eftirlit með umhverfismatsferlinu á öllum stigum. Hlutverk þessa aðila væri ekki pólitískt en tæki við ábendingum og upplýsingum um slægleg vinnubrögð í umhverfismati. Þessi aðili getur ekki heyrt undir Skipulagsstofnun, þar sem störf hennar geti einnig verið tilefni til athugasemda. Sjálfstæður aðili, t.d. sjálfstæð deild innan Umhverfisstofnunar gæti séð um að útdeila verkefnum til þeirra sem vinna rannsóknir fyrir mat og fyrir ráðgjafafyrirtæki sem vinna umhverfismatsskýrslu utan mannvirkjahönnunar og framkvæmdalýsingar. Framkvæmdaraðili greiðir fyrir þessa þjónustu og fyrir umhverfismatsskýrsluna sem áður. Með þessu móti þá getur framkvæmdaraðili ekki haft eins mikil tók á umhverfismatsskýrslunni og hlutleysi hennar verður treyst.
- Tryggja þarf sérfræðinga gegn þrýstingi. Þar sem mikil fákeppni er á umhverfismatsmarkaðnum þarf að setja mjög nákvæmar reglur um það hvemig matið er gert og ganga jafnvel lengra en í nágrannalöndunum til þess að tryggja faglegt sjálfstæði þeirra sem vinna matið. Tryggja þarf að bestu sérfræðingarnir í landinu séu ekki sniðgengnir t.d. með því að láta framkvæmdaraðila ekki velja sérfræðinga heldur verði framkvæmdaraðili að fara eftir ábendingum Skipulagsstofnunar, umhverfisráðuneytis, eða hlutlausrar eftirlitsstofnunar hvað þetta varðar. Gæðakröfur þeirra sem vinna að mati á umhverfisáhrifum hér á landi þurfa að verða sambærilegar og annars staðar á Norðurlöndum.

- Þar sem sérfræðingar hér á landi sem vinna að mati á umhverfisáhrifum eru algerlega berskjaldaðir gagnvart fáum verkkaupum þurfa að vera til staðar einhverjar lagareglur sem verndar þá gegn neikvæðum viðbrögðum við niðurstöðum þeirra af hendi framkvæmdaraðila. Eins og staðan er í dag er ekkert sem verndar sérfræðinga fyrir því að verða fyrir persónulegum árásum t.d. í fjölmiðlum eða þá fyrir útilokun frá markaðnum ef sérfræðingurinn krefst þess að fá að skila hlutlausum faglegum niðurstöðum. Í landinu þarf að vera réttaröryggi sem tryggir mannréttindi sérfræðinga sem vinna við mat á umhverfisáhrifum.
- Einhvers konar lögverndarsjóður þarf að vera til staðar fyrir þá vísindamenn eða ráðgjafa sem komast að annarri niðurstöðu í umhverfismati en hugnast framkvæmdaraðila.

Virðingarfyllst,

Ragnhildur Sigurðardóttir
vistfræðingur
Stokkseyrarseli
801 Selfoss
S: 862-3423

Ingibjörg Elsa Björnsdóttir,
umhverfisfræðingur
Keilugranda 8
107 Reykjavík
S: 562-4776